

giments», *DFgra.* 1840), que feia gran paper en les llüides processons mallorquines: «tots els frares, es mossos, / capellans, inquisidòs, / trompes, *pifols* y tambòs, / el regiment de dragons, / y després, amb creu alsada, / els canonjes de la Seu / y el Bisbe, mitra posada, / que aquest dia [!] anava a peu...», PdAPenya (*Po. Pop.*, 108; amb alguna variant en JMBover, *BiEscrBal.* II, 90.35.3). Fecund fraseològicament: «no sé quin *pifol* tocaria» 'no sé quin paper hi feia' AMAlcova (*BDLC* x, 188), i per consegüent *pifoler* no sols el qui toca per ofici el pífol (*DFgra.*), sinó amb l'ús metafòric, terme que agradava al canonge filòleg («home mancat de valor moral» a *L'Aurora*, *AlcM*; 'mala-peça', *BDLC* x, 247).

Extensions figurades que ens poden ajudar a comprendre i a convencen's que d'aquí pot venir un terme del llenguatge familiar i plebeu, comú a la nostra llengua i el castellà (certament no pas castellanisme, com suposa *AlcM*, sense altra raó, com sempre, que no ser usual a Men. i al «Bearn» mallorquí), el verb *pifiar* o *espifiar*, amb els seus derivats *pifia* i *pifiada*. El sentit primitiu i etimològic pot ser el que testifica i ens suggereix el *DAG.*: «*pifia*: cop en fals; *fer pifia* sortir malament una cosa». El tocador de *pifre*, instrument estrident, quasi eixordador, sona fort, naturalment sense afinar, però si un cantor, un cornetista, un organista o tocador de violí o piano, no afinen... *espifien* com el *pifoler* que no mira prim (en cap sentit, cf. supra), pobres orelles, malaventurats refinaments; ni a Mallorca no han deixat de produir-se aqueixos trasllats, car si el *pifoler* hi ha pres el sentit de 'mala-peça', a Artà una *pifia* és una «picardia, engany en el joc» (*AlcM*).

Altament *pifia* se sent més o menys a totes les regions catalanes: ho havia jo sentit tant a Barcelona, ja en la meua infància, en gent poc conixedora del cast. (i que en cast. no haurien pas gosat usar-lo); Tortosa, cita de Moreira; Val., on MGadea ho considera terme més antic i legítim que *planxa*: «les més grans *pifies*, o planches, com dihen ara», *T. del Xè* II, 66.

En el vell parlar barceloní s'havien usat derivats diferents, enterament estranys al castellà, cosa que, per si sola, ja demostraria que és un terme amb vella vida autòctona i no pas imitat del castellà. Fabra prefereix *espifiar* a *pifiar*, donant aquell com a mot bàsic en el *DFa.*; ara bé aquell ens apareix primer, precisament aplicat a un violinista, com ja preveïem, i referint-se als sons sense afinar que fa el músic de festa major quan comença o acaba la tocada, com anunciant-se o deixant-se córrer la tocada: «Callà la gent, *espifià* 'i del violí, s'assossegaren los vaylets y moços, que, enquererats per les llaminadures, ja la donaven per la tremenda, y esclatant ensemps un endiastrat espetec de sons, conjunt atabalador --- començà la esquellotada ---», Pons Mass. (*Trascant p. l. S.*, 56); o el substantiu *pifiada* que el mateix Pons ja usava en la seva obra més antiga (contant coses de c. 1860): «jo no movia una tecla en la conversa, que no s'hi conegués la *pifiada*», *La Colla del Carrer* (XII, 165); però Em. Vilanova se'n serveix en el sentit estrictament eti-

mològic, el musical 'inarmònic': «apren de tocar lo cornetí --- que comensa a pendre l'embocadura, en què fa tantes *pifiades* com notes té la llissó, y cada *pifiada* contin que és com una fiblada dins del cap» (O. C. II, 113). *Pifier*.

Certament també existeix el mot en castellà, encara que no hi pertanyi a l'ús més normal i standard, però no se'n hi sap cap dada anterior a 1817 (com que llur lexicografia és molt més activa —i ben pagada— en els Ss. XVII-XIX, això indica una data tant o més recent que la nostra). Allà és un terme estrictament vulgar i regional, més documentat a Amèrica que a la Península, i justament amb el sentit musical cacofònic que creiem etimològic «hacer que se oiga demasiado el soplo del que toca la flauta» documentat a l'Arg. i l'Equador (d'ací transitivament 'escarnir algú, burlarse'n' en *Martín Fierro*, ús conservador pampero de mj. S. XIX) d'on «fallar en cualquier cosa» a Cuba i a Espanya, documentat sobretot a les regions perifèriques (veg. *DECH*, PIPA, IV, 562a42-55).

En definitiva no tenim una seguretat absoluta de l'etimologia de *pifiar* i *pifia*, car la fesomia general del terme es prestaria també a alguna explicació per creació expressiva, segons alguna fórmula més vaga.² Com que semànticament l'etimologia preferida és absolutament satisfactòria, podem atènyer-nos-hi almenys per ara.

L'espina de dubte que ens queda, no té altra base que la morfològica: d'on surt *-iar* i què s'ha fet de la terminació *-er*? ¿Qui sap si lluny de ser un manlleu del castellà en la nostra llengua, el procés de transmissió no fou a la inversa? Tendint a emmudir-se la *-r* pertot en català una hipòtesi cat. > cast. ho facilitaria totalment: *pifer* es pogué pronunciar *pife* i essent un terme de creació tan vulgar, una derivació a base d'una pronúncia moderna no causaria escrúpols. Aquí entrem en la part més incerta de la nota: resti això només en el terreny de les suposicions temptatives i provisionals. Notem de tota manera que en terminació àtona la *-r* ha estat caduca fins i tot en els parlars centrals del P. Val. (per més que la llengua standard hagi aconseguit allà restablir-la a tentines). Des de *pife* era possible un derivat *pifear d'on *espifià/pifia(r)*. O bé suposariem que entre elements populars es formés el verb en forma més o menys improvisada sobre el model de para-sinònims com *avariar*, *esgarriar*, *embifiar*. Llavors *pifia* fóra extret del verb i no pas el verb del substantiu.

¹ Cap allà a l'any 1920 entre els estudiants era acreditada la convicció que allà on els altres estudiants deien *emprenyar*, els dels Escolapis (instruccions, probablement, de pares docents, conciliants però atenuadors) s'havien acostumat a no dir més que *empipar*, i que d'allà venia tot: idea sens dubte massa parcial, però segurament no mancada de fonament. —² De fet és el que va insinuar Spitzer en una nota de *NeuphilMgn.* (xx, 8) recolzant-la en uns termes locals de parlars francesos i oberdeutsch: però les semblances resten vagues i més aviat em semblen casuals.